

TAHIR ABBAS (RED.)

MUSLIM BRITAIN: COMMUNITIES UNDER PRESSURE

ZEED BOOKS, LONDON 2007, ss. 271

Przez wiele lat brytyjski sposób zarządzania zróżnicowaniem kulturowym, określany mianem wielokulturowości, był postrzegany na tle wszystkich pozostałych państw Europy Zachodniej jako jedna z najlepszych metod integracji muzułmanów. Optyka procesów integracyjnych niemal od początku stosowania polityki integracyjnej w Zjednoczonym Królestwie przybrała wyjątkowy wymiar. W Wielkiej Brytanii nie prowadzono bowiem polityki „integracji imigrantów”. W unormowaniach prawnych pojęcia te niemal zupełnie nie występowały. Istniało natomiast wiele zapisów regulujących relacje między różnymi „grupami etnicznymi”. Takie podejście odzwierciedlało brytyjską „filozofię społeczeństwa”. Różnorodność była bowiem traktowana jako zjawisko naturalne, przyrodzona cecha społeczeństwa, a nie konsekwencja procesu imigracji.

Współczesna Wielka Brytania obejmuje jednak tak skomplikowaną mozaikę ras i narodów, a także typów imigrantów, że doszła do stadium „nadróżnorodności” (*super-diversity*), w którym dotychczasowe rozwiązania instytucjonalne już się nie sprawdzają. Atak terrorystyczny w Londynie z 7 lipca 2005 r. wstrząsnął międzynarodową opinią publiczną. Islam przestał być postrzegany jako temat wewnętrzny poszczególnych krajów, stając się problemem cywilizacji zachodniej. Zamachu dokonano przecież w Wielkiej Brytanii – państwie, które ma najbardziej rozwinięte w Europie prawo antyterrorystyczne. Ataki terrorystyczne wymusiły na brytyjskim rządzie konieczność oceny skutków dotychczasowej polityki prowadzonej w stosunku do mieszkających w Wielkiej Brytanii muzułmanów. Zamachów nie dokonali anonimowi „obcy”, lecz młodzi ludzie – muzułmanie urodzeni, wychowani i wykształceni w Wielkiej Brytanii. W tym właśnie kontekście stało się konieczne przeprowadzenie badań na temat sytuacji wyznawców islamu żyją-

cych w Zjednoczonym Królestwie. Spośród monografii poruszających tę problematykę warta polecenia jest praca zbiorowa pod redakcją Tahira Abbasa zatytułowana *Muslim Britain: Communities under Pressure*. Podkreślić należy, że głównym celem książki nie jest całościowa analiza sytuacji wszystkich grup etnicznych wchodzących w skład brytyjskich muzułmanów. Rozważania odnoszą się bowiem wyłącznie do populacji muzułmanów południowo-azjatyckich (stanowiących niemal 2/3 wszystkich wyznawców islamu zamieszkujących na Wyspach). Autorzy poszczególnych rozdziałów poddali analizie sytuację wskazanej grupy etnicznej w odniesieniu do historii gospodarczej i społecznej, demografii, geografii społecznej, tożsamości islamskiej, polityki równości rasowej, doktryny multikulturalizmu, dyskryminacji religijnej, islamskiego radykalizmu politycznego, edukacji, rynku pracy i aktywności w organach samorządu terytorialnego.

Recenzowana praca składa się z przedmowy, wstępu, czterech części, posłowania, bibliografii, informacji o autorach oraz indeksu. Książkę rozpoczyna przedmowa napisana przez Tariq Modooda. Stanowi ona streszczenie głównych wątków debaty publicznej, jaka rozgorzała w Wielkiej Brytanii po atakach terrorystycznych z 11 września 2001 roku. Tariq Modood poddał analizie wpływ tych zamachów na sytuację brytyjskiej populacji muzułmanów pochodzących z Azji Południowej; w swoich dociekaniach uwzględnił zarówno problem napięć lokalnych, jak i rozwój brytyjskiej doktryny multikulturalizmu oraz radykalizmu międzynarodowego.

W pierwszej części książki, składającej się z trzech rozdziałów, została przedstawiona ogólna sytuacja muzułmanów południowo-azjatyckich w Zjednoczonym Królestwie. Tahir Abbas w rozdziale *British South Asian Muslims: State and Multicultural Society* poddał analizie historię stosunków muzułmańsko-brytyjskich przed 1945 rokiem. Mimo że artykuł ma charakter historyczny, przedstawiono w nim problem współczesnych napięć i konfliktów między muzułmanami a Brytyjczykami oraz trudności związane z realizacją brytyjskiej doktryny multikulturalizmu. W rozdziale drugim *Muslim in the UK* Ceri Peach poddał analizie sytuację demograficzną i społeczno-ekonomiczną muzułmanów południowo-azjatyckich w Zjednoczonym Królestwie. Przedstawienie profilu tej grupy etnicznej było możliwe dzięki wprowadzeniu w 2001 r. do spisu powszechnego pytania o przynależność religijną mieszkańców Wielkiej Brytanii. Na podstawie tych danych Ceri Peach ukazał skalę wykluczenia społecznego i marginalizacji ekonomicznej muzułmanów południowo-azjatyckich w sferze mieszkalnictwa, edukacji oraz rynku pracy. Problem trudnej sytuacji społeczno-ekonomicznej muzułmanów został także podjęty w ostatnim rozdziale tej części książki – *Muslims in Britain: Issues, Policy and Practice*

– autorstwa Muhammada Anwara. Autor zwrócił w nim uwagę na wysoki poziom bezrobocia wśród brytyjskiej społeczności wyznawców islamu, złą sytuację mieszkaniową tej grupy etnicznej oraz niską partycypację muzułmanów w polityce. Ponadto ukazał skalę wpływu rasizmu na codzienne życie muzułmanów w Wielkiej Brytanii.

W drugiej części książki, na którą składają się cztery artykuły, zaprezentowano zjawisko islamofobii i jego wpływ na brytyjską doktrynę multikulturalizmu. Chris Allen w rozdziale *From Race to Religion: the New Face of Discrimination* przedstawił przykłady islamofobii w Wielkiej Brytanii po 11 września 2001 r. Zauważył, że nastąpiło przesunięcie punktu ciężkości od ataków z pobudek rasowych do przestępstw popełnianych na tle religijnym. Błędy legislacyjne, wzrastająca rola grup o nastawieniu skrajnie prawicowym, powielanie stereotypowego wizerunku muzułmanów w mediach, to tylko niektóre z podanych przez niego przykładów działań sprzyjających rozprzestrzenianiu się islamofobii. Z kolei w rozdziale *Negotiating British Citizenship and Muslim Identity* Ron Geaves usiłował znaleźć odpowiedź na pytanie: co to znaczy być muzułmanim i obywatelem Zjednoczonego Królestwa? W tym celu poddał analizie takie wydarzenia, jak protesty dotyczące wycofania z druku *Szatańskich werwetów* Salmana Rushdiego oraz pierwszej wojny w Zatoce Perskiej, które to doprowadziły do rozwoju ponadnarodowej solidarności muzułmańskiej. Rozdział *In the Shadow of September 11: Multiculturalism and Identity Politics* autorstwa Stephena Lyona dostarcza natomiast interesującego stadium przypadku zachowań dwóch przedstawicieli brytyjskiej społeczności muzułmanów południowo-azjatyckich. Pierwszego muzułmanina należy uznać za bardziej radykalnego w kontekście jego stosunku do wydarzeń z 11 września 2001 r., drugi z badanych przyjął postawę integracyjną. Dzięki takiemu zestawieniu zachowań Lyon ukazał, że przedstawiciele brytyjskiej społeczności muzułmanów południowo-azjatyckich mają możliwość dokonania wyboru opcji: od skrajnie radykalnej po prozachodnią. W ostatnim rozdziale (*Lobbying and Marching: British Muslims and the State*) zamieszczonym w tej części pracy Jonathan Birt podjął próbę przedstawienia procesu jednoczenia się muzułmanów wokół kampanii „Stop wojnie”. Ponadto poddał analizie problem muzułmańskiego lobbingu.

Autorzy czterech rozdziałów zamieszczonych w trzeciej części książki skupiają się na przedstawieniu roli mediów w prezentowaniu uproszczonego wizerunku brytyjskich muzułmanów oraz problemu radykalizmu islamskiego. Tahira Ahmed w rozdziale *Reading between the Lines: Muslims and the Media* poddała analizie teksty prasowe dotyczące islamu oraz muzułmanów opublikowane zarówno w czasie zamachów z 11 września 2001 r., jak i po

nich. Z przeprowadzonych przez nią badań wynika, że muzułmańskie media odgrywają coraz większą rolę w procesie poszerzania wiedzy na temat islamu. Audrey Osler i Zahida Hussain, Autorki rozdziału *Education Muslim Girls: do Mothers have Faith in the State Sector?*, przedstawiły doświadczenia edukacyjne młodych muzułmanek pochodzących z południowej Azji. W swoich badaniach uwzględniły poglądy muzułmańskich matek dotyczące edukacji córek w zakresie rozwoju islamskich wartości, możliwości uzyskania niezależności ekonomicznej, tożsamości, poczucia własnej godności oraz przygotowania do życia w społeczeństwie wielokulturowym. Z kolei w rozdziale *Attitudes to Jihad, Martyrdom and Terrorism among British Muslims* autorstwa Humayana Ansariego przedstawiono problem coraz powszechniejszego przyjmowania przez wyznawców islamu postaw radykalnych (badania zostały oparte na wywiadach przeprowadzonych z młodymi brytyjskimi muzułmanami). Analizie deskryptywnej poddano różnice teologiczne między wyznawcami islamu nawołującymi do stosowania przemocy wobec innowierców a tymi, którzy opowiadają się za pokojowym współistnieniem. W ostatnim rozdziale tej części pracy – *(Re)turn to Religion and Radical Islam* – Parveen Akhtar przedstawiła radykalne organizacje utworzone przez muzułmanów pochodzących z Azji Południowej (*Hizb al-Tahrir* i *Muhajiroun*). Z przeprowadzonych przez nią badań wynika, że radykalne organizacje funkcjonujące na Zachodzie stanowią formę oporu przeciwko ekonomicznej, społecznej i politycznej marginalizacji, zaś analogiczne podmioty działające na Wschodzie powstają najczęściej w celu kontestacji określonego porządku politycznego i korupcji.

Autorzy czterech rozdziałów zamieszczonych w czwartej – ostatniej już – części pracy poddali analizie problem tożsamości religijnej muzułmanów zamieszkujących w ściśle określonych jednostkach terytorialnych. Halima Begum i John Eade, Autorzy rozdziału *All Quiet on the Eastern Front? Bangladeshi Reactions in Tower Hamlets*, przedstawili problem wpływu wojny z terroryzmem na sytuację muzułmanów zamieszkujących w najuboższych, wschodnich dzielnicach Londynu. W kolejnym rozdziale – *Tower Hamlets – Insulation in Isolation* – Nilufar Ahmed podjęła się dokonania analizy rozwoju etniczno-religijnej tożsamości bengalskich kobiet, które przybyły do Zjednoczonego Królestwa w pierwszej fali masowej migracji. Z przeprowadzonych przez nią badań wynika, że sytuacja społeczno-ekonomiczna Bengalek zamieszkujących w londyńskiej dzielnicy Tower Hamlets po zamachach na World Trade Center uległa zdecydowanemu pogorszeniu. Niezwykle ciekawe są rozważania Paula Baggueya i Yasmin Hussain zaprezentowane w rozdziale *Flying the Flag for England? Citizenship, Religion and Cultural Identity among British Pakistani Muslims*. Problem tożsamości pakistańskich

muzułmanów został przez nich ukazany w kontekście zamieszek, do których doszło w 2011 r. w północnej Anglii. Podkreślić należy, że podstawę źródłową badań stanowiły wywiady z młodymi Pakistańczykami zamieszkującymi tereny, na których doszło do rozruchów. W ostatnim rozdziale tej części książki (*Pakistanis in Northern Ireland in the Aftermath of September 11*) Gabriele Marranci poddał analizie doświadczenia Pakistańczyków żyjących w Irlandii Północnej po 11 września 2011 r. Z przeprowadzonych przez niego badań wynika, że mimo małej liczebności społeczności pakistańskiej w Irlandii Północnej (w 2001 r. na wskazanym obszarze żyło ok. dwustu Pakistańczyków), sytuacja społeczno-ekonomiczna tej grupy była równie trudna, co w pozostałych częściach państwa. Merytoryczną część książki wieńczy posłowie autorstwa Johna Rexa.

Recenzowaną publikację należy uznać za użyteczną i bardzo potrzebną. W przystępny sposób dostarcza ona wiedzy o problemach, z jakimi borykają się przedstawiciele południowo-azjatyckiej społeczności muzułmańskiej. Dużą wartością pracy jest innowacyjne podejście do tematu oraz autorskie badania przeprowadzone najczęściej za pomocą metod socjologicznych. Wnioski wysuwane przez Autorów poszczególnych rozdziałów niejednokrotnie zaskakują, niemniej jednak analizują trudności, z jakimi codziennie mierzą się przedstawiciele brytyjskiej społeczności muzułmańskiej. Mimo że książka nie wyczerpuje tego wieloaspektowego tematu, stanowi podsumowanie dotychczasowego stanu badań i – co ważne – może stać się zarówno inspiracją, jak i bazą do dalszych dociekań naukowych.

Grzegorz Wilk-Jakubowski